

Joan-Carles Martí i Casanova: la lluita incansable per la llengua, des d'un dels extrems del territori

AGNÈS TODA

Avui ens desplaçem a Elx per parlar amb un dels membres del Consell Assessor de LLENGUA NACIONAL: l'escriptor i activista Joan-Carles Martí i Casanova.

El seu vincle amb Elx li ve de família, si bé, com que els seus pares n'hagueren d'emigrar per motius polítics, va néixer a Marsella i, després, va viure a Sydney. Finalment, quan tenia catorze anys, va poder retornar al poble dels seus pares.

Des de 1974 el trobem vinculat a moviments per la llengua i la cultura catalanes, i a l'Associació per la Llengua El Tempir d'Elx, de la qual va ser president durant quinze anys. Com que fa cinc anys que treballa a Guardamar, ara col·labora molt activament no solament amb El Tempir, sinó també amb La Gola de Guardamar.

Volem conèixer-lo més a fons i, a través de l'entrevista, conèixer millor aquesta seva, i nostra, part del territori.

Com comença la teva implicació amb la llengua catalana? Quan t'adones que cal passar a l'acció i hi prens part activa? Per què?

Sóc fill de la frontera valenciana més meridional i de l'emigració de la darrerria dels anys cinquanta del segle XX. Quan vaig arribar a Elx, a catorze anys, als meus cosins germans els feia gràcia i es reien de mi quan em sentien parlar en valencià amb l'accent anglès que tenia aleshores; un accent que vaig perdre en menys d'un any fins al punt que tothom està convençut que sóc un llaurador de la zona més rural del Camp d'Elx, d'on és la meua dona i on s'han criat, en gran part, els meus dos fills. En canvi, els agradava presumir de cosí que parlava en castellà amb aquest mateix accent anglòfon tan exòtic, a l'Elx de 1973.

A Elx hi havia un fenomen curiós. Els meus oncles havien parlat en valencià als cosins nascuts durant els anys cinquanta del segle XX però en castellà als nascuts durant els anys seixanta. Això passava molt, en una mateixa casa! Em vaig adonar que hi havia una situació de liquidació de la llengua i de la cultura familiars. En els darrers trenta anys això s'ha revertit i aturat en bona part. La resistència interna és digna de ser estudiada. En 1974, abans de complir setze anys, acudia a reunions polítiques clandestines, on era el xiquet del

grup. Vaig publicar el meu primer article en català a la revista de l'Institut de Carrús l'any 1976. Com que anava a classes de nit, signava com «l'ocell nocturn», perquè de dia treballava. L'any següent, a dènou anys, vaig ser un dels quatre professors de la *I Campaña Carles Salvador* de català per a adults. He estat ficat en molts dels saraus per la llengua catalana fets a l'Extrem Sud des de 1975. L'any 1985 vaig ser un dels promotors de la gran manifestació pel valencià a la ciutat d'Alacant: «Alacant, sí a la nostra llengua», perquè es pretenia, des de sectors alacantins, que passés a ser considerada «zona de predomini lingüístic castellà». Milers de catalanoparlants de les comarques veïnes vam inundar la ciutat.

Què creus que t'aporta el fet d'haver nascut a Occitània? I d'haver viscut a Austràlia?

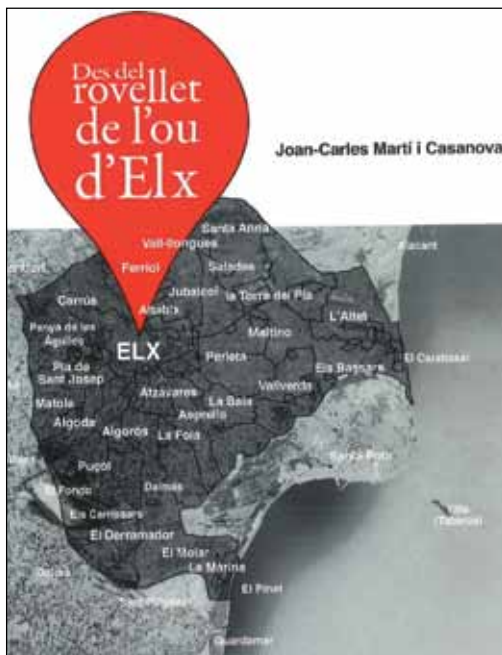
He dedicat una gran part del darrer any a reflexionar-hi. És el rerefons de la meua darrera novel·la, encara sense publicar, que és una mena de biografia-ficció amb línies màgiques que es desplacen al llarg del temps del somni dels aborígens australians i de quatre generacions de la meua família. El títol és *Els països del tallamar*. El tallamar, al Camp d'Elx, és el lloc on la sèquia gran divideix les aigües cap a sequioles menors que menen a les «faenes» o propietats rurals amb casa

inclosa. Em trobe sempre en aquest tallamar que s'obre cap a països, llengües i cultures diverses. Pensa que, més enllà de la meua infantesa i primera adolescència passades fora del país, he dedicat la meua vida a l'exportació del calçat, primer, i a la promoció turística internacional, després. Visc, unes quantes setmanes l'any, en altres països europeus per motius professionals. A l'edat de deu anys parlava quatre llengües i sóc considerat un parlant nadiu a França o a la Gran Bretanya. A vint-i-dos anys vaig assistir a una Escola Occitana d'Estiu a la Provença, perquè havia estudiat la gran poesia trobadoresca medieval i tenia un deute pendent amb la terra de naixença. Ara sóc un valencià de llengua i cultura catalanes; és la sèquia principal i la més estimada. La meua catalanitat em fa ser universal. Així i tot, tinc la sort de poder obrir portells sempre que vull. Faig d'ambaixador permanent de la causa d'aquesta entrevista. L'altre diassa, a Guardamar, un matrimoni anglès se'ns presentà, a ma muller i a mi, amb un petit diccionari català-anglès. La dona havia après unes quantes frases i ens les va voler obsequiar. Érem el primer matrimoni catalanoparlant que havien conegut després de cinc anys a Guardamar. Pensaven que era una llengua residual i simbòlica. D'aleshores ençà han conegut altres catalanoparlants que parlen català amb mi però castellà amb ells. Em passen moltes anècdotes d'aquestes.

Quina ha estat la teua formació i a què et dediques professionalment?

Em vaig diplomiar en Turisme i, posteriorment, em vaig llicenciar en Traducció i Interpretació (especialitat anglès-francès) a la Universitat d'Alacant. He fet formació continuada en Màrqueting i Publicitat. Vaig ser cap d'exportació en el calçat de molt jove i ara sóc tècnic superior de l'administració local per oposició, com a cap de promoció turística: a Elx des de 1986 i a Guardamar des del 2007.

Ets un dels activistes, per la llengua catalana, més coneguts del País Valencià. Pel que fa a l'Extrem Sud, ets un referent clar. Quina ha estat la teua trajectòria?

A quinze anys vaig aconseguir una gramàtica catalana en una llibreria elxana i em vaig comprar el «Fabra» i uns quants llibres en català. Els primers dos llibres foren *Nosaltres els valencians*, de Joan Fuster, i *La llengua dels valencians*, de Manuel Sanchis Guarner. Vaig continuar amb *la Crònica de Jaume I*, *la Crònica de Ramon Muntaner*, *les Poesies d'Ausiàs Marc* i *les Converses filològiques* de Pompeu Fabra. Quan hi pense ara m'espante. A mi, però, em va semblar normal aleshores. L'any 1976 vaig ser membre del Consell Popular de Cultura Catalana a Elx, on vaig connectar amb el moviment catalanista actiu a la ciutat des de mitjans dels anys seixanta del segle XX al voltant de la figura cabdal de l'advocat Antoni Bru. Vaig començar a escriure i publicar poesia i algun conte, de molt jove; però el meu activisme em va fer desatendre la meua escriptura literària durant molts anys. Fer totes dues coses, més enllà del fet que vaig fer els estudis universitaris d'adult casat, i fer-les bé lleva d'un costat i de l'altre i acostume a exigir-me molt. A tall d'exemple, vaig ser qui va promoure el Primer Encontre de Poesia Catalana al País Valencià l'any 1979 amb poetes vinguts de totes les terres de llengua catalana. Hi vingueren noms mítics com Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, Joan Brossa, Raimon i Ovidi Montllor, entre molts altres joves poetes de la Generació dels Setanta. Tota aquesta intensa activitat va fer que, al cap dels anys, fos nomenat el primer president de l'Associació Cívica per la Llengua El Tempir d'Elx l'any 1993, de la qual vaig ser president quinze anys, fins al 2008. Estic especialment orgullós d'haver estat el director de la revista *El Tempir* publicada durant aquests anys, que va esdevenir un referent sobre la situació sociolingüística de l'Extrem Sud.

A hores d'ara, he baixat molt l'activitat activista de primera línia. Estic, però, a disposició de l'actual president, Josep-Enric Escribano, i de la junta directiva, formada per un grup reduït de joves fidels a la llengua del país i molt treballadors. Duen a terme una activitat frenètica davant els atacs continus al català a Elx. He hagut de prendre un repòs per a escriure, reflexionar i donar a conèixer la gran ciutat catalanoparlant més al sud de totes. Així, l'any 2011 vaig publicar el llibre *Des del rovellet de l'ou d'Elx* a l'editorial Voliana, d'Argemón, dirigida per Jordi Solé i Camardons, que ha donat a conèixer Elx per mitjà de les tres edicions que ha tingut fins ara. A més a més, vaig tenir l'honor de ser un dels impulsors, l'any 2001, de la Proposta d'Elx, i el primer president de la Federació d'Organitzacions de Llengua Catalana, la FOLC, entre el 2005 i el 2007, amb seu a Tortosa, a proposta meua. Les comarques centrals són per a mi les que fan de clau i volta entre Catalunya i el País Valencià amb capitalitat a Tortosa. He tingut sempre clar que els uns sense els altres, la part sense el tot, significa un esquarterament i una mutilació.

No deu ser fàcil, des d'Elx, treballar per la llengua catalana. Com aconseguiu fer difusió de El Tempir i difondre el català? Com us financeu?

El Tempir deu tenir, a hores d'ara, dos centenars d'afiliats, que paguen una quota anual modesta. És, sens dubte, un punt de referència de la catalanitat al sud valencià. Vaig elegir aquest nom per a l'associació perquè *tempir* és un mot que tan sols

és d'ús popular a l'Empordà i al Camp d'Elx. Com passa en aquestes aventures, es tracta d'un grup reduït de cinc a vuit persones que menen a terme una tasca ingent. Ara, l'empenta d'Elx, la ciutat industrial més important del País Valencià, es deixa notar. A Elx, de les pedres en fem sabates: la gran indústria del corredor del Vinalopó. El Tempir, ara mateix, s'ha trobat que el PP ha guanyat les eleccions municipals després de trenta-dos anys de ser el municipi valencià més gran amb un govern municipal de l'esquerra estatal. El Tempir no rep cap subvenció i és vist amb malfiança des del poder valencià. Per a saber-ne més podeu entrar al lloc web www.eltempir.cat o a la pàgina Tempir d'Elx del Facebook.

En poc més de sis mesos de legislatura, El Tempir ha presentat més d'una cinquantena de queixes lingüístiques en el darrer any i mig al síndic de Greuges, pel que fa a l'Ajuntament d'Elx, governat per una gent que, entre les primeres decisions que va prendre, va canviar el logotip «Ajuntament d'Elx» per «Ayuntamiento de Elche». A més, han començat a llevar retolació en català per posar-la en castellà. L'atac és frontal i tenen el cinisme de dir públicament que no van en contra de la població valencianoparlant. Elx té 230.000 habitants i és l'autèntica capital cultural de l'Extrem Sud davant d'una Alacant molt afeblida. Hi ha una fita cultural tan important com el *Misteri d'Elx*, cantat en català des del segle xv. A Elx hi ha el 40% de catalanoparlants; el 88% afirma entendre la llengua i un terç dels xiquets de tres anys són escolaritzats en català per desig dels pares, quan la demanda real i contrastada supera el 50%, però no és atesa per la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana. Estic convençut que El Tempir ha estat cabdal en aquesta evolució positiva. Cal dir, a més a més, que el teixit intel·lectual, educatiu i cultural d'Elx s'expressa sovint en català malgrat que l'ús al carrer baixa molt, fins i tot entre els qui haurien de donar llum i no fum.

Al sud del sud, la realitat en matèria lingüística deu ser molt complexa, oi? Com la definiríes?

Dels tres llibres que he publicat, els dos primers són estudis de sociolingüística pel que fa a la meua ciutat i la resta del territori catalanoparlant. Es tracta d'una realitat desconeguda, on es pot passar des del 20% de catalanoparlants, a la ciutat d'Alacant, a ciutats mitjanes, com ara Monòver o Crevillent, que superen el 75%, fins a pobles petits i zones rurals on el

català és hegemònic, tenint en compte la presència d'urbanitzacions de ciutadans del nord d'Europa, majoritàriament de la tercera edat. És una situació inestable i fronterera, i cal viure-hi per a apreciar-la en la seua complexitat. Ara bé, no em cansaré de dir que «faig vida en català». I si la faig és perquè es pot fer. He denunciat sovint el que anomeno «sociolingüístiques de cap de setmana». Vénen de Barcelona, València o les seues rodalies, passen un matí al centre turístic de la ciutat i se'n van dient que no han sentit parlar gaire en valencià.

Creus que al País Valencià o als Països Catalans fan falta més associacions com la vostra?

No hi ha cap llengua al món amb una xarxa d'associacions per la llengua tan atapeïda com la catalana. L'adhesió dels catalanoparlants és, malgrat tots els entrebancs, admirable. Cal apellar, però, a una major militància lingüística personal. Això és d'una importància vital. S'ha de començar per un mateix: parlar català sempre i tothora. Això no vol dir que no es pugui canviar de llengua, però aquests canvis de codi han de tendir a ser tan excepcionals com passa en qualsevol territori lingüístic.

Com intentaries deixar clar a un valencià no convençut que la seva llengua i la llengua catalana, així com l'aragonès oriental, posem per cas, són totes una mateixa llengua?

La població menor de trenta-cinc anys, al País Valencià, ha tingut ensenyament, si més no, d'algunes assignatures en valencià. De les generacions més grans, una part important ha estat alfabetitzada en català d'adult. Estic convençut que una majoria dels valencians catalanoparlants reconeixen que es tracta d'una mateixa llengua. Els proveïdors, clients i agents comercials catalans, de passada per Elx, sempre han parlat català amb els catalanoparlants d'Elx. Al meu avi o a mon pare, no se'ls hauria acudit mai parlar en castellà amb un català. Ho he observat dotzenes de vegades, tant en el sector industrial com en el turístic o com en les relacions personals dels meus conciutadans. Quan un grup d'amics elxans vam visitar la ciutat de València, devers l'any 1975, ens van preguntar de quina part de Catalunya érem, i això que empràvem un valencià d'Elx dialectal entre nosaltres. El desconeixement de les parles valencianes ha estat també molt gran, però això no ha interessat esmentar-ho. Ara l'anivellament interessa a alguns sempre que siga intravalencià. Un senyor del Vinalopó o del Maestrat també som «sospitosos» a València. Així i tot, hem evolucionat molt. Tant TV3 com, en part, Canal Nou han jugat a favor nostre. A hores d'ara, qui defensa el posicionament de l'enunciat ho farà més en castellà que en català, i les crides secessionistes acostumen a eixir de la ciutat de València i d'una zona d'influència molt pròxima o d'espanyolistes convençuts que no saben valencià o no fan un ús habitual de la llengua. A aquesta persona, si és per ignorància, intenta-

ria convèncer-la que el problema no és la unitat de la llengua catalana, sinó que l'únic problema que tenim és la substitució lingüística del valencià pel castellà.

Què opines que passa en matèria de llengua al País Valencià: s'avança, es retrocedeix o s'està estancat? Per què?

Ara mateix estic molt preocupat per tots els retrocessos que s'anuncien en temes d'ensenyament amb la supressió de la immersió lingüística (amb un nou programa trilingüe) que tant ha fet per tornar a valencianitzar les grans ciutats. En termes absoluts, al País Valencià, en els darrers quaranta anys hem guanyat més parlants dels que hem perdut. Així, el procés de substitució lingüística s'ha revertit a la major part de les comarques i hi ha bosses importants de xiquets catalanoparlants a les grans ciutats. El problema és l'ús social del català a les grans ciutats valencianes, un fenomen que sembla escampar-se, encara d'una manera moderada, a les ciutats mitjanes. Les classes dirigents no han sabut donar exemple i ens falten personalitats que facen de models lingüístics. D'altra banda, la possible independència de Catalunya durà conseqüències per als catalanoparlants que quedarem dintre l'Estat espanyol. Penseu que gairebé la meitat de la comunitat lingüística catalana viurem fora de la nova República Catalana. Ara mateix les incògnites són molt grans i caldrà molta militància al País Valencià i a les Balears si volem subsistir com a poble. El futur del català a l'Estat espanyol, com ha passat sempre, s'haurà de negociar, amb duresa, entre Barcelona i Madrid. Els valencians, i els de les Balears i la Franja d'Aragó, ens haurem de cohesionar i enfortir-nos des de dintre per no deixar-nos ensorrar. Pel que fa a la Catalunya del Nord, un Estat català no pot dur més que avantatges.

I en matèria de construcció nacional? Com veus la realitat al País Valencià? Parlar de «Països Catalans» encara és un tema tabú?

Que és un tema tabú, és evident i no descobriré res nou. La intel·lectualitat valenciana més compromesa s'ha convertit en possibilista i poregosa. A mi m'ho sembla. Em preocupa quan els missatges arriben des de sectors «unitaristes» que defensen un «particularisme» a ultrança fonamentat en les aspiracions de la ciutat de València. La ciutat de València pesa molt, però el País Valencià és un país de ciutats grans i mitjanes de pes, en una mesura molt més gran del que passa a Catalunya, on el pes de Barcelona és aclaparador i indiscutible. Hem de guanyar València, però València ha d'escoltar el seu país. Sóc fusteria en la mesura d'aquest «plural», d'uns Països Catalans que m'agradaria veure federats en un futur: «ser valencià és la nostra manera de ser catalans»; jo hi afegiria: «ser català és la nostra manera de ser valencià», i totes les combinacions possibles pel que fa als germans balears. L'espanyolisme ho ha tingut sempre molt clar: a València i a Madrid. El fet que un percentatge creixent de valencians, a totes les comarques, tinguem aquest sentiment, no els agrada gens. Malauradament, aquest provincianisme, pel que fa a la nació, abunda també molt a Barcelona i a Catalunya. No té cap importància, però la meua família fa més de set segles que deu viure a l'an-

tiga Governació d'Oriola i em dic Martí-Osona i Casanova-Gilabert pels quatre cognoms. Ser tractat com un exotisme per alguns que no poden remuntar-se tan lluny, no deixa de ser torbador. No dic que calga tenir aquesta dosi d'arrelament «catalanesc», però deu ser un altre senyal del nostre esquarterament i de la submissió que hem patit aquests darrers segles.

Per a avançar en termes lingüístics al País Valencià, cal passar per alt la denominació «català» i centrar-se en la denominació «valencià»? Per què creus que passa? Penses que es podrà superar en algun moment aquesta situació?

A mi la denominació «llengua valenciana» no em tranquil·litza, ans al contrari, per legítima que siga; perquè veig que darrere hi ha un projecte diferenciador que pot ser més o menys suau segons qui l'empren. En canvi, emprar «valencià» ho faig cada dia. A mi em retreuen que emprar «llengua catalana» en els meus escrits. El que és pervers és convertir «llengua catalana» en tabú al País Valencià. Ho entenia quan venia de sectors secessionistes, però no ho entenc quan m'arriba d'alguns professors de Filologia Catalana o de personalitats que defensen la unitat de la llengua. I per què no he de poder dir «llengua catalana»? Per què he de censurar-me quan sé que aquesta autocensura serà emprada en contra meua pels mateixos que em demanen «estratègia» i «moderació»? Quin bé faig a la causa? Els mateixos que t'aconsellen —des d'un pretès seny— que empris «llengua valenciana» són els qui s'empenyaran si un home d'Elx empra lèxic del català central que no ha dit mai, però que s'alegraran si empra lèxic del valencià central, que tampoc no ha dit mai. Es volen fer compartiments tancats, i no hi estic d'acord. La garantia de futur de la llengua catalana és la lliure circulació entre tots els seus territoris. Darrere de tot això hi ha una agenda política que no és la meua i ningú no em podrà dir que no m'he dedicat a valencianitzar la meua ciutat amb resultats dels quals em sent orgullós. Això de dir que els valencians ens allunyem de la llengua perquè emprem un model allunyat de la parla és una altra fallàcia. Als parlants hiperperifèrics, i més que jo és impossible, ens passa sempre i no passa res! Hem de partir de nosaltres mateixos, és clar, però s'ha de ser rigorós tant a València com a Barcelona pel que fa a la llengua de tots. D'altra banda, ser un valencià de llengua i cultura catalanes, a l'Extrem Sud del País Valencià, et fa haver d'atendre fronts diversos atesa la quantitat de provincianistes alacantins, de valencians regionalitzadors disfressats de nacionalistes i d'espanyolistes convençuts que pretenen aconsellar-te. Cadascú és cadascú i no hi incloc «els catalanistes», perquè són els millors valencianistes que conec. Partir de la realitat que t'envolta no vol dir haver de compartir-la, malgrat que siga mereixedora de respecte. En cas d'haver seguit aquesta màxima, fa més de trenta-cinc anys, no tindria el català com a llengua de cultura i, possiblement, no hauria transmès el valencià d'Elx als meus fills. S'ha de partir de la realitat per a avançar i mai per a recular.

Joan-Carles, moltes gràcies per aquesta dilatada entrevista. Agraïm la teva atenció i les teves generoses explicacions. ◆